

ANALIZA KONKURENTNOSTI VOĆA I VOĆNIH PRERAĐEVINA U SVETLU SPOLJNOTRGOVINSKE RAZMENE PRIVREDE SRBIJE

Dejan Đurić*
Dragana Đurić**

Sažetak: Dugogodišnja izolacija srpske privrede iz međunarodnih ekonomskih i trgovinskih odnosa ostavila je veoma negativne posledice na njene spoljnotrgovinske performanse. Međutim, nakon reintegracije Srbije u međunarodno ekonomsko okruženje dolazi do značajnog oživljavanja ekonomskih veza i odnosa sa inostranstvom, što, između ostalog, rezultira i jačanjem spoljnotrgovinskih aktivnosti. Međutim, taj rast je još uvek daleko ispod realnih potreba naše zemlje. Nedovoljan nivo izvoza i visok trgovinski deficit su i dalje negativno obeležje naše trgovinske razmene sa inostranstvom. Imajući u vidu potrebu oporavka izvoza Srbije i jačanja konkurentnosti naše privrede na globalnom planu, u radu se posebna pažnja posvećuje izvozu voća i voćnih prerađevina kao razvojnoj šansi domaće privrede.

Ključne reči: izvoz, međunarodna konkurentnost, spoljnotrgovinska razmena

Abstract: Long period of Serbian economy seclusion from global economy and trade has had negative consequences on its international performance. However, after reintegration into international economy Serbia has revived relations with its partners, which has resulted in strengthening foreign trade activities. But, foreign trade growth is still below realistic needs of our country. Insufficient export level and high trade deficit are still key marks of the Serbian foreign trade. Having in mind the need to recover its export and strengthen competitiveness at the global market, Serbia has focused particularly on improving fruit and fruit products export as one of the most important development opportunities of the domestic economy.

Key words: export, international competition, foreign trade.

Uvod

Savremena privreda jedne zemlje ne može se zamisliti bez spoljne trgovine. Osim toga što izvoz služi kao izvor finansiranja uvoznih potreba, on omogućava širenje domaćeg tržišta i realizaciju proizvoda domaće proizvodnje na svetskom tržištu. Da nije toga, ona se ne bi mogla razvijati, jer domaće tržište vremenom postaje preusko za naraslu proizvodnju. Imajući u vidu pomenute karakteristike spoljnotrgovinskih aktivnosti, jasno je da u savremenim uslovima privređivanja sve zemlje teže unapređivanju i jačanju spoljne trgovine, pre svega, izvoza roba i usluga.

Neke karakteristike spoljnotrgovinske razmene Srbije

Imajući u vidu stanje spoljnoekonomskih aktivnosti naše zemlje, jasno je da se porast izvoza roba i usluga u bruto domaćem proizvodu nameće kao jedan od najvažnijih zadataka nosilaca ekonomske politike u narednim godinama. Taj zadatak je prvenstveno važan zbog potrebe da se osigura stabilan devizni priliv koji će biti dovoljan za uredno servisiranje obaveza prema inostranstvu, kao i plaćanje potrebnog uvoza.

* dr Dejan Đurić, Visoka poslovna škola strukovnih studija, Novi Sad, Srbija

** mr Dragana Đurić Visoka poslovna škola strukovnih studija, Blace, Srbija

Uprkos oživljavanju izvoznih aktivnosti u periodu posle 2000. godine, ipak postoje brojni problemi koji ograničavaju snažnije jačanje izvozne dinamike srpske privrede. Tu u prvom redu ističemo neadekvatnu strukturu domaće privrede tj. nepovoljnu strukturu izvoza, koja ne može da obezbedi zadovoljavajuću konkurentnost na inostranom tržištu. U strukturi izvoza naše zemlje još uvek dominiraju proizvodi za reprodukciju tj. proizvodi niskog stepena prerade, pa su strukturne promene u realnom sektoru osnovna pretpostavka za podizanje izvozne konkurentnosti na viši nivo.

Osnovno merilo konkurentnosti savremene privrede je sposobnost preduzeća, grana i sektora privrede da snižavaju troškove poslovanja i razvoja i time postižu ekonomsku konkurentnost, kao i sposobnost preduzeća, grana i sektora privrede da poboljšavaju performanse proizvoda i usluga, pre svega kvalitet, funkcije i postprodajni servis. Polazeći od ovog merila najveći deo privrede Srbije nema zadovoljavajuću sposobnost snižavanja troškova i poboljšanja kvaliteta proizvoda i posledično ne dostiže potrebnu ekonomsku i tehnološku konkurentnost na domaćem i stranim tržištima. Uprkos mnogim primedbama da neadekvatan devizni kurs tj. precenjenost domaće valute negativno utiče na izvoznu konkurentnost domaćih preduzeća, ipak suštinske probleme niske konkurentnosti domaćeg izvoza mogu rešiti samo preduzetnici, inovatori i investitori u podsticajnom ekonomskom ambijentu. Na tim osnovama poboljšale bi se proizvodne, izvozne i tehnološke performanse privrede Srbije i postigla njena međunarodna konkurentnost.

S obzirom na to da je činjenicu sa stanovišta ekonomskog interesa naše zemlje veoma važno intenzivirati izvoz i ojačati konkurentnosti privrede na globalnom planu, u narednom delu pažnju posvećujemo izvozu voća i voćnih prerađevina kao razvojnoj šansi domaće privrede.

Spoljnotrgovinska razmena voća

Srbija je neto izvoznik voća. Udeo izvoza voća i prerađevina od voća u ukupnoj vrednosti izvoza poljoprivredno–prehrambenih proizvoda je u 2006. godini iznosio oko 15,6%. U izvozu voća najveći udeo zauzima zamrznuto voće sa 80%, dok izvoz svežeg voća iznosi 16,6% od ukupne vrednosti izvoza voća. Najveći udeo u ukupnom izvozu poljoprivrede ima malina sa 16,34%.

U 2006. godini se beleži suficit u spoljnotrgovinskoj razmeni voća od 89.497.776 USD, zahvaljujući, upravo, izvozu zamrznutog voća. Međutim, ako se posmatra spoljnotrgovinska razmena svežeg voća, tu je zabeležen deficit od 67.011.546 USD. (tabele 1, 2 i 3). U odnosu na 2005. godinu u 2006. se beleži znatan rast izvoza kontinentalnog voća, koje se u Srbiji i proizvodi u najvećoj meri. Naročito se ovaj porast ogleda u izvozu sveže jabuke koji je u odnosu na 2005. godinu porastao za 226%.

Tabela 1. Vrednost izvoza svežeg voća u 000 USD

Grupa proizvoda	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Kontinentalno voće	24.668	6.404	15.119	22.460	19.809	19.600	25.419
Jezgrasto voće	473	108	20	256	111	55	119
Suptropsko voće	19	43	26	54	34	67	135
Tropsko voće	0	0	21	51	0	3	2
UKUPNO	25.160	6.555	15.186	22.821	19.954	19.725	26.675

Izvor: Zavod za statistiku Republike Srbije (2006).

Tabela 2. Vrednost uvoza svežeg voća u 000 USD

Grupa proizvoda	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Kontinentalno voće	3.628	3.671	8.788	10.493	28.994	16.857	10.912
Jezgrasto voće	2.332	1.797	4.141	5.600	7.840	9.141	7.023
Suptropsko voće	11.672	6.809	19.360	22.112	26.668	29.659	26.720
Tropsko voće	4.833	4.690	20.141	27.525	26.715	31.531	27.652
UKUPNO	22.465	16.967	52.430	65.730	90.217	87.188	72.307

Izvor: Zavod za statistiku Republike Srbije (2006)

Tabela 3. Prvih pet voćnih vrsta u spoljnotrgovinskoj razmeni svežeg voća u 2006. godini

Vrsta voća		Vrsta voća	
Jabuke	35,85%	Agrumi	36,05%
Maline	17,43%	Banane	34,89%
Šljive	13,60%	Lešnici	5,99%
Kupine	11,82%	Stono grožđe	5,67%
Višnje	6,79%	Jabuke	2,89%

Izvor: Zavod za statistiku Republike Srbije (2006)

Sveže voće se najviše izvozi u Rusku Federaciju – 38%, Austriju – 16%, Bosnu i Hercegovinu – 14%, Nemačku – 6%, Holandiju – 4% i Rumuniju – 3% od ukupne vrednosti izvoza svežeg voća, dok za ostale zemlje ona iznosi 14%, od vrednosti izvoza.

Povećanje i raznovrsnost zahteva našeg i stranog tržišta u pogledu svežeg i prerađenog voća kako po vrstama i sortama, tako i novim finalnim proizvodima, praćeno je porastom sve veće konkurentnosti. Analiza konkurentnosti naših poljoprivrednih proizvoda u poslednje četiri godine u izvozu pokazuje da smo konkurentni u ovoj oblasti uglavnom iz dela primarne poljoprivredne proizvodnje i to sa malinom (smrznuta i sveža), višnjom (smrznuta rolend bez koštice i sveža), kupinom, a u manjoj meri su zastupljene ostale voćne vrste. Svi ovi proizvodi pripadaju grupi primarnih proizvoda iz oblasti voćarstva gde se postiže i najmanja zarada.

Proizvodnja i prerada voća mogu, dakle, biti veoma profitabilne delatnosti, *naročito kada je u pitanju izvoz voća i njihovih prerađevina*. Međutim, u tom pogledu je potrebno preduzeti značajne mere u pravcu intenziviranja voćarske proizvodnje, kao i osavremenjavanja i specijalizacije prerađivačkih kapaciteta, kako bi naše prerađevine od voća mogle kvalitetom da odgovore zahtevima veoma probirljivog svetskog tržišta. Potrebno je vršiti postepenu izmenu strukture proizvodnje u korist deficitarnih voćnih vrsta koje imaju najveće šanse za realizaciju na svetskom tržištu. Deficitarne voćne vrste (kajsija, breskva, jabuka, višnja, kruška, jagodasto i jezgrasto voće) imaju najveće šanse za izvoz, a kvalitetna priprema voća za tržište (sveže, rashlađeno i obrađeno, i prerađeno na odgovarajuće načine) predstavlja značajnu osnovu za unapređenje i razvoj voćarske proizvodnje u celini.

Analiza izvoza važnijih voćnih vrsta

U Srbiji se u periodu od 2000. do 2006. godine beleži rast površina pod malinom. Jedna trećina svetske proizvodnje maline proizvede se u Srbiji. Od ukupno proizvedene količine *malina* u Srbiji, veoma mali deo odlazi na domaće tržište kao sveža malina, dok se najveći deo prerađuje u zamrznutu malinu (rolend, griz, blok, bruh, original) i kao takav izvozi (grafikon 2). Sveža malina se veoma malo izvozi. Malina se najviše

izvozi u zemlje Evropske unije (Nemačka, Francuska, Holandija, Austrija, Italija), a od zemalja u okruženju najveći izvoz je u Bosnu i Hercegovinu i Hrvatsku. Srbija izvozi oko 90% svoje proizvodnje.

U Srbiji je u periodu od 2000. do 2005. godine zabeležen rast površina pod višnjom. **Višnja** se nalazi na trećem mestu po površinama pod voćem u Srbiji, a po vrednosti proizvodnje na dvadeset petom mestu.

Sortiment višnje je uglavnom prilagođen sortama koje se koriste za industrijsku preradu, a od sorti uglavnom dominira oblačinska višnja. Višnja predstavlja dobru sirovinu za našu prerađivačku industriju. Najveći deo se prerađuje u zamrznutu višnju, sa i bez koštice, konzervisanu višnju, ili sok od višnje. Poslednjih godina raste izvoz višnje.

Šljiva u Republici Srbiji zauzima prvo mesto po zasejanim površinama i ostvarenoj proizvodnji. Šljiva se gaji na 58,7% ukupnog broja privatnih gazdinstava, sa značajno različitom zastupljenošću na privatnim gazdinstvima po pojedinim područjima. Srbija po proizvodnji šljive zauzima drugo mesto u Evropi i četvrto u Svetu.

Nizak nivo tehnike i tehnologije u proizvodnji šljive odražava se na relativno male i nestabilne prinose po stablu, kao i oscilacije u godišnjoj proizvodnji. U proizvodnji je veliki broj starih (oronulih) stabala, kao i šljivika koji su podignuti na neadekvatnom zemljištu usled čega su neredovne rodnosti i slabe produktivnosti. Sadašnja proizvodnja bi se mogla postići sa manjih površina nego što je to trenutno slučaj, čime bi se oslobodile površine za druge kulture.

Najveći deo šljive koja se proizvede u Srbiji se prerađuje, a veoma mali deo se izvozi. Više od 85% proizvedene šljive odlazi u rakiju, dok se ostalo prerađuje u suhu šljivu, pekmez kao i druge proizvode od šljiva – džem, marmelada, slatko i dr.

U Srbiji je **jabuka** na drugom mestu po površinama koje zauzimaju voćne vrste, kao i po proizvodnji koja zadnjih godina beleži rast. Ona je značajna voćna vrsta i ima veliki udeo u ukupnoj vrednosti poljoprivredne proizvodnje.

U zasadima jabuke u Srbiji vodeća sorta je ajdared sa 44%, zatim slede zlatni delišes sa 14%, crveni delišes – 7,6%, greni smit – 7,2% dok su ostale sorte zastupljene u manjoj meri. U poslednjih nekoliko godina dolazi do izmena u sortimentu, tako da ajdared polako gubi primat i biva zamenjen nekim novim sortama i klonovima koji pripadaju grupi jesenjih sorti sa ranijim periodom sazrevanja, čime je proširen period berbe jabuke.

Srbija je veliki potrošač jabuka i prema podacima Republičkog zavoda za statistiku ova voćna vrsta se nalazi na prvom mestu po potrošnji, sa prosečnom potrošnjom od oko 20 kilograma po stanovniku. Velika količina proizvedene jabuke se prerađuje i to uglavnom u sok. Srbija je neto izvoznik jabuke, a u izvozu najveći udeo imaju upravo sveža jabuka i sok. U izvozu ove voćne vrste je i napravljen najveći pomak, tako da se beleži neverovatan rast izvoza sveže jabuke od 322% u odnosu na 2005. godinu, dok je vrednost izvoza u istom periodu porasla za 438%. Ovakvom povećanju izvoza je i doprineo sve veći broj udruženja proizvođača jabuke koji sami izvoze svoje proizvode. Najveći izvoz ove voćne vrste u 2006. godini je bio u Rusku Federaciju u koju je izvezeno oko 70% od ukupnog izvoza sveže jabuke u 2006. godini.

Literatura:

- [1] Gvozdrenović D., Curaković M., Lazić Vera, Vujičić Biserka, Vračar LJ., Dimić N., (1997) Berba, pakovanje, čuvanje i prerada voća, Jugoslovensko voćarstvo, Vol. 31, br. 119-120, Čačak
- [2] Jevtić S., Obradović Ž., Đilas J., (1997) Ekonomika voćarske proizvodnje u Jugoslaviji, Jugoslovensko voćarstvo, Vol. 31, br. 119-120, Čačak
- [3] Lukač-Bulatović Mirijana, (2004) *Proizvodni i ekonomski efekti u proizvodnji i preradi voća*, Magistarska teza, Novi Sad, Poljoprivredni fakultet
- [4] Milić D., Radojević V., (2003) *Proizvodno-ekonomska i upotrebna vrednost voća i grožđa*, Novi Sad, Poljoprivredni fakultet
- [5] Munčan P., Živković D., (2004) *Menadžment rada i proizvodnje u poljoprivredi*, Zemun, Poljoprivredni fakultet
- [6] Niketić-Aleksić Gordana, (1994) *Tehnologija voća i povrća*, Beograd, Poljoprivredni fakultet

- [7] Rajić Z., Kalanović Branka, Ralević N., (2000) *Optimalni program prerade voća*, Zbornik rezimea XI kongres voćara Jugoslavije, Tara
- [8] Veličković M., (2006) *Voćarstvo*, Zemun, Poljoprivredni fakultet
- [9] Zakić Zorka, (2001) *Agrarna ekonomija*, Beograd, Ekonomski fakultet
- [10] Zlatković B., (2003) *Tehnologija prerade i čuvanja voća*, Zemun, Poljoprivredni fakultet